

LATINSKÁ ČÍTANKA

PRO STUDUJÍCÍ
DĚJIN
KŘESŤANSKÉHO
UMĚNÍ

JOSEF ŠIMANDL

KAROLINUM

Latinská čítanka

pro studující dějin křesťanského umění

PhDr. Josef Šimandl, Ph.D.

(s příspěvím studujících)

Recenzovali:

prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

PhDr. Jan Kalivoda

Vydala Univerzita Karlova v Praze

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2014

© Josef Šimandl, 2014

ISBN 978-80-246-2624-6

ISBN 978-80-246-2767-0 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Procemium - Úvod ---- 9

K prezentaci textů ---- 10

K formě doprovodných slovníků ---- 12

A. LECTIONES BIBLICAE ---- 15

A1. Completio creationis; hominis lapsus ---- 16

A2. Moses natus, depositus et repertus ---- 20

A3. Non credent mihi, inquit Moses ---- 21

A4. Nuntii Iob ---- 21

A5. Duo psalmi ---- 22

A6. Passio Domini nostri Iesu Christi secundum Matthaeum ---- 23

A7. De caritate ---- 28

A8. Mulier amicta sole ---- 29

B. EX CHRONICIS, DE VITA ET TALIA ---- 31

B1. Vitae breves: Calendarium Romanum ---- 32

B2. Vitae breves: Liturgia Horarum ---- 34

B3. Legenda aurea o sv. Jiří ---- 37

B4. Legenda aurea o sv. Mikuláši ---- 38

B5. O prvních biskupech moravských ---- 40

B6. Kosmas: před bitvou na Tursku ---- 42

B7. Kronika žďárská, část zpěvu o sv. Zdislavě ---- 44

B8. Vita Karoli IV. o příjezdu do Čech ---- 46

B9. Kronika Františka Pražského o biskupu Janovi ---- 46

B10. Hammerschmidova Historia Pragensis o svatojanských slavnostech ---- 48

B11. Balbín o kronikářích ---- 49

C. INSCRIPTIONES ---- 51

C1. Via crucis ---- 52

C2. Čtyři nápisy z římských katakomb ---- 53

- C3. Trojiční sloup ve Valči ---- 57
C4. Nápisy z malostranského sloupu Nejsvětější Trojice ---- 58
C5. Lesní socha sv. Jana Nepomuckého ---- 61
C6. Nápisy na zvonech z vikariátu Rokycanského ---- 65
C7. Čtrnáct nápisů ze soch v Manětíně ---- 67
C8. Nápisy z Pelhřimovska ---- 73
C9. Nápisy z Miletínska ---- 76
C10. Tři nápisy z kostela sv. Josefa na nám. Republiky v Praze ---- 79
C11. Z nápisů na Karlově mostě ---- 86

D. AUCTORES DE ARTE FINGENDI ---- 91

- D1. Latius o těch, kdo sepsali spisy zabývající se architekturou ---- 92
D2. Wotton/Latius: Elementa architecturae ---- 96
D3. Tři čtení z Vitruvia ---- 97
D4. Libri Carolini ---- 99
D5. Leo Baptista de Albertis o malířství, i. e. de pictura, a o hlavicích sloupů,
sive de columnarum capitulis ---- 103
D6. Molanus: Quid prohibendum sit etiam in picturis ---- 106
D7. Molanus: De S. Hieronymo ---- 108

E. DE EIS QUORUM IMAGINIBUS AEDES ORNANTUR ---- 111

- E1. Isidor ze Sevilly o monstrech ---- 112
E2. Ovidius o proměně v žáby ---- 113
E3. Popis kostela v Diessenu ---- 114

F. DE ARTE MUSICA ---- 121

- F1. Uzuál o zpěvu při mši ---- 122
F2. Lexicon Vitruvianum o tetrachordu ---- 124
F3. Tři básně/písně ze sbírky Carmina Burana ---- 126
F4. Pět z adventních a vánočních zpěvů ---- 129

G. EX TEXTIBUS LITURGICIS ---- 135

- G1. Ordinarium Missae ---- 136
G2. Canticum Magnificat ---- 137
G3. Hymnus Te Deum ---- 137

H. TEXTŮS EDITORIALES ---- 139

- H1. Předmluva k Novum Testamentum Graece et Latine ---- 140
H2. Titulní list edice ---- 143
H3. Ukázka vydání listiny ---- 144

I. FONTES DE BONIS ECCLESIASTICIS ---- 147

I1. O klášteře v Postoloprtech podle kroniky Mnicha sázavského ---- **148**

I2. Regesty z kronik o Ostrovském klášteře ---- 149

I3. Zakládací listina litoměřické kapituly ---- 151

Soupis vyobrazení ---- **153**

PROÆMIUM – ÚVOD

Čítanka představuje pestrou paletu latinských textů, s nimiž je možné se setkat v oboru dějin umění. Začíná se oddílem A s biblickými čteními, jakkoli je zřehla nemožné pokrýt ani žánry biblických textů, ani šíři biblických inspirací křesťanského výtvarného umění. V oddílu B následuje výběr z kronikářské a životopisné literatury včetně legend. Poměrně rozsáhlý oddíl C představuje rozmanité latinské nápisy, jak jimi bývaly opatřovány stavby, sochy, náhrobky, obrazy aj. Nato jsou v oddílu D představeni autoři, kteří psali o výtvarném umění: jsou zastoupeni antický klasik Vitruvius (o jeho postavení v oboru srov. text D1), středověké Libri Carolini a humanisté včetně Molana, který vůči výtvarnému umění aplikoval zásady zformované tridentským koncilem. Oddíl E přináší rozmanité texty o předmětech uměleckého zobrazování. Zájemcům o hudbu jsou adresovány texty v oddílu F a vlastně i liturgické, nesčetněkrát zhudebněné a dosud zhudebňované základní liturgické texty v oddílu G. Latinu jako nadnárodní jazyk užívaný editory reprezentuje oddíl H. Poslední oddíl I představuje latinské prameny k církevnímu majetku v Čechách: jsou tu nejprve text o založení kláštera a regesta o jeho působení, na závěr pak výběr z proslulé zakládací listiny litoměřické kapituly.

Při využívání čítanky v kurzu pro studující uměnovědy nejde o to, přečít všechno, ale ochutnat co nejvíc různých žánrů; čte se výběr s tím, že studující si zvolí oblast jemu blízkou a odtud přečte textů víc. Nedílnou součástí práce jsou referáty (mnoho z přednesených referátů je po úpravách do čítanky zařazeno): při jejich přípravě studující uvidí texty *in situ* a vyzkouší si, co je zapotřebí k jejich představení, ať v kurzu nebo v publikaci. Kurzu předchází dvouletá výuka latinského tvarosloví a latinské syntaxe; předpokládá se, že studující si odtud přinesli také základní slovní zásobu. Nabyté znalosti se četbou aktivují, podle potřeby doplňují, s cílem neprodukovat uměnovědce, kteří sice vychodili jakési kurzy, ale před prvním morovým sloupem, listinou, kronikářskou zprávou atp. musí kapitulovat a přiznat, že čas, který věnovali latině, byl čas ztracený.

S tím souvisí způsob, jakým jsou texty v čítance prezentovány.

K PREZENTACI TEXTŮ

Na rozdíl od učebnic „základů“, které ukazují latinu klasickou nebo klasicizovanou, ukazujeme texty co možná v autentické podobě. Znamená to, že jsou zařazeny:

- texty bez interpunkce, jak to odpovídá raně středověkým rukopisům i nejnovější praxi vydávání např. biblických textů,
- texty s diakritikou, která byla v době inkunábulí běžná, aniž to všeobecné vzdělávání traduje,
- texty s dvojím „s“ (jde zpravidla o nekoncové \int , koncové s),
- texty, v nichž se používají různé způsoby zkracování slov.

Neaspirujeme však např. na představení praktik středověkých skriptorií: zájemce odkazujeme na paleografické kurzy a edice.

Některé texty, zejména nápisy, jsou veršované v časoměře. Na jejich veršovou formu upozorňujeme kvůli snazšímu nalezení informací. Zájemcům jsou i tady k dispozici slovníky a speciální publikace. Mezi cíle čítanky však nepatří výcvik v tzv. metrice čili v přednesu časoměrných veršů a strof.

Z opačného důvodu – pro všeobecnou známost – neupozorňujeme na větší litery, které nápis obohacují o chronogram. Rozluštění chronogramu však patří k interpretaci nápisu.

Texty nápisů a některých starých textů jsou představovány několika způsoby (ale jen zřídka všemi):

- fotografie, faksimile apod.;
- literární přepis – zachovává, co je vidět, bez doplňků a úprav;
- čtenářský přepis – doplňuje interpunkci, rozepisuje zkratky, nahrazuje nestandardní písmena a značky, emenduje chyby.

Od usnadnění se upouští při jevech, které jsou osvětleny poznámkami pod textem. V čítance se využívá několika druhů poznámek: ke skripci (tj. ke způsobu psaní), k tvarům, ke jménům, k veršové formě. Poznámky ke skripci a tvarům může s užitek-

hledat a pročítat zájemce o specifika středověké a pozdější latiny. Seznámí se s nimi pochopitelně v rozsahu, jak jsou tato specifika zastoupena v textech představených čítankou.

Víc způsobů prezentace - např. u textu C4, C11, D4, D6 - je možné využít při osvojování dovednosti číst texty v původní dochované podobě: začneme čtenářským přepisem, zkusíme nahlas přečíst přepis literní a nakonec se pokusíme rozpoznat totéž ve faksimile.

Zásahy do textu jsou značeny takto:

- (...) vyznačuje vypuštění části textu,
- (in margine: ...) označuje text v okraji,
- pomocí <...> „vyštípáváme“ to, od čeho odhlížíme,
- pomocí [...] značíme to, co vkládáme.

Pozor: Vycházejí edice, které závorek <...>, [...] užívají naopak. V případě konkrétní edice je tedy třeba zorientovat se podle jasných případů, čím se značí vypuštění a čím doplnění.

Znaky se někdy sejdou: např. <?>[...] znamená, že v citovaném textu je otazník, ale protože by čtenáře mohl mást, navrhuje představit si místo něho tečku.

K FORMĚ DOPROVODNÝCH SLOVNÍČKŮ

VÝBĚR

Dopomoc se nedává k základní slovní zásobě, včetně např. slovesa *pōnō* nebo nepravidelného *ferō*. Potlačena byla i většina slov, jejichž význam se bez potíží najde ve slovníku J. Kábrt – P. Kucharský – R. Schams – Č. Vránek – D. Wittichová – V. Zelinka, *Latinsko-český slovník* – vyšel mnohokrát, mj. Praha: Leda 2000. Slovníčky se orientují spíše na specifika jednotlivých textů nebo doby, ze které pocházejí.

USPOŘÁDÁNÍ

Při přípravě referátů se ukázalo někdy výhodnějším řadit výrazy podle výskytu v textu, jindy řadit je abecedně; ostatně i zahraniční čítanky mívají některá ten, jiná onen způsob. Tuto různost nesjednocujeme: soudíme, že zorientovat se není tak těžké, jako je výhodné být zvyklý orientovat se.

ŘEZ PÍSMÁ

Výkladový text je tištěn stojatě, jazykový materiál latinský i český kurzivou.

ZNAMÉNKA

Odmezerovaná dvojtečka uvádí překladový ekvivalent, zatímco pomlčka uvádí vysvětlení, poukaz na gramatiku, návod, komentář apod. Rovnítko vysvětluje méně pra-

videlný tvar nebo způsob psaní pravidelným. Znaménkem < se uvozuje slovtvorné východiško. Znaménko + uvádí, s čím se slovo pojí (např. adjektivum s vazebným pádem, spojka s konjunktivem).

GRAMATICKÁ CHARAKTERISTIKA

Pravidelná gramatická charakteristika se zapisuje číselným symbolem. Úvodní prohlídkou těchto symbolů je možné si zopakovat, které oblasti latinské slovní zásoby mají pravidelné, předem spolehlivě odhadnutelné chování.

- **Arabská číslice:**

a) u sloves zastupuje pravidelnou stupnici příslušné konjugace; jde o číslice 1 nebo 4, každá ve dvou typech stupnice (pro sloveso normální a deponentní):

zkráceně v čítance	plná podoba v běžných slovnících
--------------------	----------------------------------

<i>impinguō 1</i>	<i>impinguō, āre, āvī, ātum</i>
<i>perīclitor 1</i>	<i>perīclitor, ārī, ātus sum</i>

<i>convestiō 4</i>	<i>convestiō, īre, īvī/īī, ītum</i>
<i>potior 4</i>	<i>potior, īrī, ītus sum</i>

b) u adjektiv I. + II. deklinace reprezentuje číslice 3 rodové koncovky *-us, -a, -um*:

<i>rūfus 3</i>	<i>rūfus, a, um</i>
----------------	---------------------

- **Římská číslice u substantiv** zastupuje genitiv a rod, jaké jsou v příslušné deklinaci pro příslušné zakončení pravidelné:

<i>corbōna I</i>	<i>corbōna, ae f</i>
<i>nuntius II</i>	<i>nuntius, īī m</i>
<i>calcāneum II</i>	<i>calcāneum, eī n</i>
<i>dēcessor III</i>	<i>dēcessor, ōris m</i>

činitelské názvy tvořené od supinového kmene sloves

<i>furor III</i>	<i>furor, ōris m</i>
------------------	----------------------

názvy dějů/stavů tvořené ze sloves bez kmenového příznaku

<i>imperātrīx III</i>	<i>imperātrīx, īcis f</i>
-----------------------	---------------------------

přechýlené názvy činitelské

(-dō, -gō, -iō)

<i>crassitūdō III</i>	<i>crassitūdō, dinis f</i>
<i>imāgō III</i>	<i>imāgō, ginis f</i>

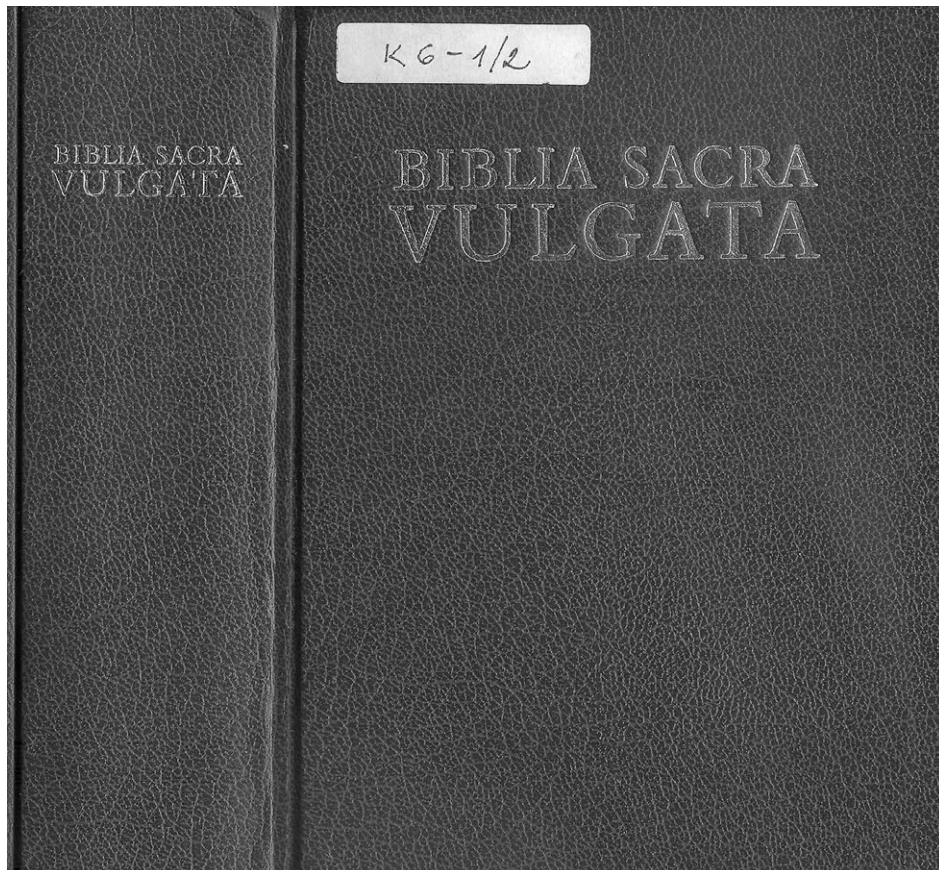
<i>moderātiō III / fūsiō III</i>	<i>moderātiō, ōnis f / fūsiō, ōnis f</i> názvy dějů tvořené pomocí -iō od supinového kmene sloves
<i>confrāternitās III</i>	<i>confrāternitās, ātis f</i> názvy vlastností tvořené od adjektiv
<i>sōlāmen III</i>	<i>sōlāmen, minis n</i> skupina neuter na -men
<i>pontificāle III</i>	<i>pontificāle, is n</i> skupina neuter na -e, často zpodstatnělá adjektiva
<i>diadēma III</i>	<i>diadēma, matis n</i> neutra řeckého původu zakončená na -ma
<i>spīritus IV</i>	<i>spīritus, ūs m</i>

Při odchylkách se uvádí standardní mluvnická charakteristika: *sonō, āre, sonūi, itum* (tzv. supnice sice začíná jako „I“, ale perfektum a supinum jsou jiné než nejběžnější typ) – *acus, ūs f* (z hlediska deklinace je to „IV“, ale má odchylný rod).

ODKAZY NA MLUVNICI

Odkazuje se na mluvnici Z. Quitt – P. Kucharský: *Latinská mluvnice*. Praha: SPN 1971 a později. Je v ní dvojí číslování paragrafů; proto

- QKT odkazuje na paragrafy tvaroslovné části,
- QKS odkazuje na paragrafy syntaktické části.

Obr. 1: Obálka a hřbet Vulgaty, Stuttgart 1983

Text Vulgaty je prezentován tak, jak je na internetu, v moderních edicích i v nejstarších dochovaných rukopisech – bez interpunkce. V případě závažných nejasností s členěním do vět se doporučuje porovnání s některým ze starších vydání (srov. obr. 3-4).

A1. COMPLETIO CREATIONIS; HOMINIS LAPSUS (Gen 2–3)

2

¹igitur perfecti sunt caeli et terra et omnis ornatus eorum

²conplevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat et requievit die septimo ab universo opere quod patrarat

³et benedixit diei septimo et sanctificavit illum quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret

(...)

⁷formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae et factus est homo in animam viventem

⁸plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio in quo posuit hominem quem formaverat

⁹produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu et ad vescendum suave lignum etiam vitae in medio paradysi lignumque scientiae boni et mali

(...)

¹⁵tulit ergo Dominus Deus hominem et posuit eum in paradiso voluptatis ut operaretur et custodiret illum

¹⁶praecepitque ei dicens ex omni ligno paradysi comede

¹⁷de ligno autem scientiae boni et mali ne comedas in quocumque enim die comederis ex eo morte morieris

¹⁸dixit quoque Dominus Deus non est bonum esse hominem solum faciamus ei adiutorium similem sui

¹⁹formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terrae et universis volatilibus caeli adduxit ea ad Adam (...)

²⁰appellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia et universa volatilia caeli et omnes bestias terrae Adam vero non inveniebatur adiutor similis eius

²¹inmisit ergo Dominus Deus soporem in Adam cumque obdormisset tulit unam de costis eius et replevit carnem pro ea

²²et aedificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem et adduxit eam ad Adam

²³dixitque Adam hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea haec vocabitur virago quoniam de viro sumpta est

²⁴quam ob rem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una

²⁵erant autem uterque nudi Adam scilicet et uxor eius et non erubescabant

3

¹sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terrae quae fecerat Dominus Deus qui dixit ad mulierem cur praecepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradysi

²cui respondit mulier de fructu lignorum quae sunt in paradiso vescemur

³de fructu vero ligni quod est in medio paradysi praecepit nobis Deus ne comedemus et ne tangeremus illud ne forte moriamur

⁴dixit autem serpens ad mulierem nequaquam morte moriemini

⁵scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri et eritis sicut dii scientes bonum et malum

⁶vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum et pulchrum oculis aspectuque delectabile et tulit de fructu illius et comedit deditque viro suo qui comedit

⁷et aperti sunt oculi amborum cumque cognovissent esse se nudos consuerunt folia ficus et fecerunt sibi perizomata

⁸et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem abscondit se Adam et uxor eius a facie Domini Dei in medio ligni paradisi

⁹vocavitque Dominus Deus Adam et dixit ei ubi es

¹⁰qui ait vocem tuam audivi in paradiso et timui eo quod nudus essem et abscondi me

¹¹cui dixit quis enim indicavit tibi quod nudus esses nisi quod ex ligno de quo tibi praeceperam ne comederes comedisti

¹²dixitque Adam mulier quam dedisti sociam mihi dedit mihi de ligno et comedi

¹³et dixit Dominus Deus ad mulierem quare hoc fecisti quae respondit serpens decepit me et comedi

¹⁴et ait Dominus Deus ad serpentem quia fecisti hoc maledictus es inter omnia animalia et bestias terrae super pectus tuum gradieris et terram comedes cunctis diebus vitae tuae

¹⁵inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum et semen illius ipsa conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo eius

¹⁶mulieri quoque dixit multiplicabo aerumnas tuas et conceptus tuos in dolore paries filios et sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui

¹⁷ad Adam vero dixit quia audisti vocem uxoris tuae et comedisti de ligno ex quo praeceperam tibi ne comederes maledicta terra in opere tuo in laboribus comedes eam cunctis diebus vitae tuae

¹⁸spinas et tribulos germinabit tibi et comedes herbas terrae

¹⁹in sudore vultus tui vesceris pane donec revertaris in terram de qua sumptus es quia pulvis es et in pulverem reverteris

²⁰et vocavit Adam nomen uxoris suae Hava eo quod mater esset cunctorum viventium

²¹fecit quoque Dominus Deus Adam et uxori eius tunicas pellicias et induit eos

²²et ait ecce Adam factus est quasi unus ex nobis sciens bonum et malum nunc ergo ne forte mittat manum suam et sumat etiam de ligno vitae et comedat et vivat in aeternum

²³emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis ut operaretur terram de qua sumptus est

²⁴ieicitque Adam et conlocavit ante paradisum voluptatis cherubin et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae

Gn 3, 16–4, 12

LIBER GENESIS

8

<p>Eph 5,22; Col 3,18; Tit 2,5; 1 Pt 3,1</p> <p>11: 2,17</p> <p>5,29</p> <p>Job 31,40; Hbr 6,8</p> <p>Ecl 3,20! 12,7!</p> <p>18,27! Job 10,9!</p> <p>Apc 2,7!</p> <p>2,15</p> <p>17,25!</p>	<p>in dolore paries filios et sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui</p> <p>¹⁷ad Adam vero dixit quia audisti vocem uxoris tuae et comedisti de ligno ex quo praeceperam tibi ne comederes maledicta terra in opere tuo in laboribus comedes eam cunctis diebus vitae tuae</p> <p>¹⁸spinas et tribulos germinabit tibi et comedes herbas terrae</p> <p>¹⁹in sudore vultus tui vesceris pane donec revertaris in terram de qua sumptus es quia pulvis es et in pulverem reverteris</p> <p>²⁰et vocavit Adam nomen uxoris suae Hava eo quod mater esset cunctorum viventium</p> <p>²¹fecit quoque Dominus Deus Adam et uxori eius tunicas pellicias et induit eos ²²et ait ecce Adam factus est quasi unus ex nobis sciens bonum et malum nunc ergo ne forte mittat manum suam et sumat etiam de ligno vitae et comedat et vivat in aeternum</p> <p>²³emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis ut operaretur terram de qua sumptus est</p> <p>²⁴eiecitque Adam et conlocavit ante paradisum voluptatis cherubin et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae</p> <p>⁴Adam vero cognovit Havam uxorem suam quae concepit et peperit Cain dicens</p>	<p>posse hominem per Dominum</p> <p>²rursusque peperit fratrem eius Abel fuit autem Abel pastor ovium et Cain agricola</p> <p>³factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino</p> <p>⁴Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui et de adipibus eorum et respexit Dominus ad Abel et ad munera eius</p> <p>⁵ad Cain vero et ad munera illius non respexit iratusque est Cain vehementer et concidit vultus eius</p> <p>⁶dixitque Dominus ad eum quare maestus es et cur concidit facies tua</p> <p>⁷nonne si bene egeris recipies sin autem male statim in foribus peccatum aderit sed sub te erit appetitus eius et tu dominaberis illius</p> <p>⁸dixitque Cain ad Abel fratrem suum egrediamur foras cumque essent in agro consurrexit Cain adversus Abel fratrem suum et interfecit eum</p> <p>⁹et ait Dominus ad Cain ubi est Abel frater tuus qui respondit nescio num custos fratris mei sum</p> <p>¹⁰dixitque ad eum quid fecisti vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra</p> <p>¹¹nunc igitur maledictus eris super terram quae aperuit os suum et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua</p> <p>¹²cum operatus fueris eam non dabit tibi fructus suos</p>	<p>I Sm 20,11</p> <p>25: I Io 3,14</p> <p>II Mc 8,3; IV Esr 15,8</p>
---	---	---	--

GAOC 16 tui | tibi O | 17 ad adam GAOtb | adae cet. | eam | ex ea Mc; de ea C. | 18 herbam ΣΑΤΜΦ Ac | 19 panem CΣΦ | in terra C | 20 hava GARb. | heua c.; aeua M; eua cet. | 21 adae OCEMc; ad adam G | 22 ~ quasi unus ex nobis factus est c. | 23 et emisit OΣc | deus om. CΣ. || 4,1 haviu Gr.] haevam A; aeuvam M; heuam c.; heua O; euvam CΣATΦb | ~ uxorem suam heuam c | per deum CAMΦc | 5 illius | eius GOCΣtb | 6 mestus GARb. | iratus cet. | 8 ~ fratrem suum abel c | 9 numquid OI | sum] praem. ego OA; + ego CΣc |

calcāneum II : *pata*

conlocavit (etymologizující skripce) = *collocāvit*

consuerunt – *con* + *suō*, *ere*

cherubin – řecký ak. sg. napodobující hebrejské *-ím*

cherubin et gladium – překládá se raději pomocí předložky *s*

eō quod : *proto*, *že*

Hava – řada rkp. má běžnější *Heva*

nē forte + *konj.* : *aby* (*snad*) *ne-*

patrarat = *patrāverat*

pellicās – řada rkp. má běžnější *pelliceās*; *pelliceus* 3 (< *pellis*) : *kožený/kožišinový*

perizōma III : *opásání*

quod bonum esset – *lat.* *konj.* vyjadřuje zdání, popř. cizí mínění; odpovídá souslednosti časů a podle toho se překládá

quod creāvit Deus ut faceret – poněkud pleonastické místo; srov. vyšlé české překlady

quod nūdus essēs – *k* tvaru slovesa srov. *quod bonum esset*

similem suī – *similis* + *gen.*, *jako on*, vyjadřuje silnější shodu než *similis* + *dat. sibi*: *jemu podobný*

spīrāculum II – zdrobnělina vyjadřuje příslušnou část ducha (*spīritus IV*), ale česky vyjadřujeme bez odlišení *inspirāvit spīrāculum* : *vdechl ducha*

via lignī : *cesta k ...*

volātīlēs caeli („*létavci nebe*“) – ve Vulg. běžně místo *avēs*

A2. MOSES NATUS, DEPOSITUS ET REPERTUS

(Ex 2)

¹*egressus est post haec vir de domo Levi accepta uxore stirpis suae*

²*quae concepit et peperit filium et videns eum elegantem abscondit tribus mensibus*

³*cumque iam celare non posset sumpsit fiscellam scirpeam et linivit eam bitumine ac pice posuitque intus infantulum et exposuit eum in carecto ripae fluminis*

⁴*stante procul sorore eius et considerante eventum rei*

⁵*ecce autem descendebat filia Pharaonis ut lavaretur in flumine et puellae eius gradiebantur per crepidinem alvei quae cum vidisset fiscellam in papyrione misit unam e famulis suis et adlatam*

⁶*aperiens cernensque in ea parvulum vagientem miserta eius ait de infantibus Hebraeorum est*

⁷*cui soror pueri vis inquit ut vadam et vocem tibi hebraeam mulierem quae nutrire possit infantulum*

⁸*respondit vade perrexit puella et vocavit matrem eius*